

Кадрова політика в університетах дореволюційної України і роль приват-доцентури

І. В. Таможська

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: itamozska@ukr.net

Paper received 20.07.2016; Accepted for publication 06.08.2016.

Анотація. Стаття аналізує процес запровадження в університетах України 60-х рр. XIX ст. посади приват-доцента, яка повинна була, на думку влади, створити конкурентне середовище, поживити наукові дослідження, модернізувати методику навчального та виховного напрямів. Висвітлено ті об'єктивні та суб'єктивні причини, які перешкождали суттєвому зростанню чисельності приват-доцентів.

Ключові слова: приват-доцентура, *pro venia legendi*, вакантні кафедри, захист дисертації.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На початку 60-х рр. XIX ст. у Міністерстві народної освіти Російської імперії досить активно просувався проєкт реорганізації освітньої системи, включаючи університетську. Через тривале, фактично епохальне, запізнення зі створенням цих «храмів науки», заходи, обумовлені двома попередніми університетськими статутами, уже не спрацювали. Найбільш гострою виглядала нестача викладацьких кадрів вищої кваліфікації. Через суттєві труднощі отримання докторських і магістерських наукових звань, падіння реальної купівельної спроможності професорів та ад'юнктів бажаючих присвятити себе науково-педагогічній діяльності явно бракувало. Тим більше, що з отриманням XIV класного чину навіть випускник університету, тобто дійсний студент, ставав колезьким регістратором. Значить, він міг при певних умовах швидко піднятися по службових щаблях у судових органах, адміністрації, установах внутрішніх справ. При цьому, його матеріально-фінансове становище, як правило, виглядало значно кращим, ніж у викладачів університетів.

Ще гіршим ставало становище університетського викладача, навіть ординарного професора, після виходу на пенсію, маючи 25-річний стаж. Проф. О. П. Вальтер так характеризував цю ситуацію: «дається пенсія настільки невелика, що при ній ледь можливо існувати..., необхідно було вважати звільнення після 25-ти років за тяжке покарання, накладене таємним безмовним судом». Так як в 60-х рр. для того, щоб залишитись на посаді професора з 25-річним стажем викладання вимагалось дві третини голосів членів вченої ради, які нерідко в цьому відмовляли. Так за 1863-1869 рр. в університеті Святого Володимира вісім голосувань закінчилися відмовою, лише трьох професорів було залишено ще на 5-річний термін. На думку О. П. Вальтера, при цьому спрацював і егоїзм: навесні 1865 р. третину членів ради склали екстраординарні професори, які могли стати хоча б виконуючими обов'язки ординарного при відкритті такої вакансії [1, с. 11–12].

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення та аналіз об'єктивних та суб'єктивних причини, що вплинули на процес запровадження в університетах України 60-х рр. XIX ст. посади приват-доцента.

Ідея приват-доцентури з самого початку викликала занепокоєння серед наукових кіл через невизначеність

статусу й системи винагороди. М. І. Пирогов закликав владу виплачувати жалування не згідно наукових ступенів, а конкретних наукових та педагогічних заслуг. Він побоювався, що система доцентства може «виродитися ... в наших університетах у колишнє ієрархічне ад'юнкство». Важливо, переконував проф. К. Ф. Кесслер, не баритися з зарахуванням приват-доцентів, навіть якщо у них немає ступені магістра чи доктора, але вони – автори серйозних наукових праць.

Професори О. П. Вальтер і М. М. Бекетов звернули увагу на необхідність упорядкування гонорарної системи для приват-доцентів. Розмір гонорару повинен, на думку М. М. Бекетова, узгоджуватися зі студентами. Адже в Німеччині лише ординарні професори отримували кошти від уряду, а приват-доценти і екстраординарні професори від студентів, які вибирали їхні навчальні дисципліни [2, с. 4, 13, 46, 147]. На жаль, ні пропозиції М. І. Пирогова, ні М. М. Бекетова в авторитарній освітній корпорації Російської імперії були нереальними.

Звичайно, підкреслював проф. С. Нікольський, водночас поєднати систематичні заняття наукою й викладанням не кожному під силу. Ці якості зможуть бути в гармонії лише тоді, «коли звання приват-доцентів буде доступніше для бажаючих присвятити себе професурі».

Безумовно, писав проф. Ф. Дмитрієв, у німецьких університетах приват-доцентура сприяє покращенню якості викладання, а в російських доцентура – як експеримент. Доценти ведуть навчальні курси, які потрібні для повноти викладання. На відміну від них, приват-доценти самі пропонують лекційну дисципліну, але їм необхідно також вести й предмет, що читає професор. Завдання приват-доцентів: «...уникнути прогалин в обсязі викладання, однак не заміщаючи надто поспішно кафедр. Призначення приват-доцентів – конкурувати з професорами та збагачувати зміст університетського викладання... Рано чи пізно, вони будуть головним джерелом поновлення університетів». Якщо стосовно конкуренції надії Ф. Дмитрієва не виправдалися, то він мав рацію в іншому передбаченні: спочатку приват-доцентів буде небагато, їм «доведеться боротися зі всілякими прикростями» [3, с. 259, 411–412].

Певні сумніви щодо становища приват-доцентів в університетах Російської імперії висловлювали закордонні педагоги. Професор Лейпцігського університету Вехтер вважав, що без сталої оплати, маючи лише

«невірну надію на винагороду» з дозволу Вченої ради, приват-доценти втрачуть самостійність. Він передбачав, що фінансові проблеми приведуть до поповнення лав приват-доцентів в основному матеріально забезпеченими особами. Тут Вехтер помилився, так як значна частина приват-доцентів університетів Російської імперії походила з учителів гімназій, прогімназій, реальних училищ, ліцеїв, університетських лабораторій, асистентів, прозекторів, консерваторів тощо. Звичайно, траплялися й представники вищих соціальних верств: барон О. Ф. Стюарт – бессарабський поміщик (Новоросійський університет, кафедра зоології), князь М. Р. Кантакузин – граф Сперанський (Новоросійський університет, викладач міжнародного права), барон М. М. фон Тізенгаузен (Новоросійський університет, викладач приватної патології та анатомії, професор), князь С. М. Трубецької (університет Святого Володимира в Києві, викладач енциклопедії права та історії філософії права) і т. п.

Колега Вехтера – проф. В. Рошер зауважував: у західноєвропейських університетах приват-доценти абсолютно вільні у виборі предмету викладання і їхнє становище залежить тільки від розміру гонорару. Однак, якщо не буде реалізовано ідею «приват-доценти – конкуренти професорів», гонорар необхідно відмінити. У свою чергу, секретар комітету Шотландських університетів Р. Беррі підтримав пропозицію М. І. Пирогова: оплату викладачам треба призначити у відповідності не до вчених звань, а від кількості студентів, що відвідують їхні лекції [4, с. 70–71, 105, 206–207].

Брак магістрів та професорів в університетах Російської імперії пояснювався й тим, що наука тільки допущена в «... суспільство, як орнамент на каміні, а не має для нього важливості насущного хліба» [5, с. 8]. До того ж механізм отримання вчених звань був занадто складним і тривалим. Коли у листопаді 1869 р. члени фізико-математичного факультету Новоросійського університету запропонували проведення магістерських випробувань хоча б за 90 днів, їх не було підтримано. Члени Вченої ради за наполяганням історико-філологічного й медичного факультетів проголосували за 120 днів. При цьому було підтверджено: магістрантам можна задавати скільки завгодно завдань, а програми для підготовки до іспитів непотрібно [6, с. 70–72].

У 60-х рр. чисельність приват-доцентів зростала надто повільно: наприклад, у Харківському університеті протягом 1864–1868 рр. їх було від одного до чотирьох, у Новоросійському – від одного до трьох, у Київському Святого Володимира – від трьох до семи. 18 грудня 1864 р. на засіданні вченої ради університету Святого Володимира було констатовано, що приват-доцента неможливо отримати для медичного факультету. Адже у медиків був відсутній магістерський ступінь і після отримання звання «лікар» чи «лікар з відзнакою» можна було претендувати лише на докторський диплом. Але якщо його вимагати від претендентів на приват-доцента, то довелося б суттєво понизити вимоги при захисті дисертації. Тому ще 18 листопада медичний факультет і пропонував прирівняти випускника зі статусом «лікар» до кандидата, щоб полегшити заповнення факультету

приват-доцентами [7, с. 33–34]. Як відомо, такий дозвіл від Міністерства народної освіти було отримано в 1865 р.

Певну складність становив факт одночасного існування в університетах доцентів і приват-доцентів. Тим більше, що до 1884 р. останні не вважалися членами університетської корпорації і на них навіть не склали формулярні списки. Не лише у Харківському, але й в інших університетах, вважали, що в разі необхідності приват-доценту можна надавати кафедру, однак не більше, ніж на рік. Водночас Статут дозволяв займати кафедру штатному доценту до 3-х років, хоча дуже часто за своєю кваліфікацією, обсягом діяльності приват-доценти нічим не відрізнялися від них.

При тій системі оплати приват-доцентам, яка досить довго не була стабільною, тим більш – гарантованою, посісти цю посаду могли, як правило, справжні подвижники науки. Ще в проекті університетського статуту 1863 р. говорилося: приват-доцентам не планувати ні штатної винагороди, ні гонорару від студентів. Навіть зарахування часу перебування на цій посаді мало зараховуватись у випадку «одобрительного засвідчення Університета і Попечителя» [8, с. 22]. Якщо штатного доцента після двох років викладання можна було запросити в члени вченої ради, то приват-доценти такого права не мали. Єдина «пільга» для них: якщо університету було добре відома попередня науково-педагогічна діяльність кандидата в приват-доценти, він міг не проводити двох пробних лекцій. Тобто захищав лише дисертацію *pro venia legendi*.

В 60-х рр. надзвичайно складною стала проблема оплати праці приват-доцентів, яка повинна була видаватися згідно їхньої конкретної роботи. Саме так вважав міністр народної освіти О. В. Головин у своїй доповіді 15 грудня 1862 р. Але курс на використання для цього спеціальних коштів, залишків від жалування штатним викладачам на першому етапі існування приват-доцентів виявився недостатнім. Університети навіть не могли на вимогу міністра повідомити, яку суму вони здатні виділити зі спеціальних фондів на винагороду приват-доцентам. Адже їх на той час збиралося небагато, а напрямів використання – більше ніж достатньо.

Наприклад, на початку 1867 р. в університеті Святого Володимира було 7 приват-доцентів, з них О. М. Паульсон, І. Г. Борщов, О. Ф. Кістяковський, М. С. Ващенко-Захарченко і М. П. Драгоманов – за найманням, а Я. Я. Вольц та І. В. Чешихін – за власним бажанням. Так як оплата праці в них була різною, на навчальний рік вимагалось мати їм 6 тис. руб. Однак до переходу на посаду штатного доцента 2 червня 1867 р. О. Ф. Кістяковський з 1200 руб. одержав лише 503 руб. 33 коп. 13 вересня цього ж року став штатним доцентом і М. С. Ващенко-Захарченко, який з аналогічної суми одержав всього 786 руб. 09 коп. Було невідомо, чи зможе вчена рада в кінці навчального року виділити ще 1400 руб. для винагороди іншим приват-доцентам, [9, с. 8–11].

Подібної невизначеності не існувало для штатних доцентів. Навпаки, в разі гострої необхідності заповнення вакантної кафедри запрошені особи отримували

вали щодо питання винагороди інколи досить пільгові умови. Скажімо, ще з 1860 р. на кафедрі російської історії університет Святого Володимира запрошував відомого вченого Д. І. Іловайського, хоча він був лише магістром. Однак вчена рада навесні 1865 р. згоджувалася виплачувати йому в якості доцента суму, яку отримував ординарний професор. Не заперечував проти цього й попечитель. Однак з'ясувалося, що Д. І. Іловайський до 1 вересня 1866 р. мав намір проходити лікування за кордоном. Міністр народної освіти відмовився виплачувати йому жалування під час відсутності в Києві, тому наказав не вважати Д. І. Іловайського доцентом [10, с. 3].

Складно поповнювався викладацькими кадрами Новоросійський університет, відкритий у травні 1865 р. в Одесі. 50-ти річний професор В. І. Григорович взагалі вважав помилковим існування університету в цьому інтернаціональному за складом населення місті. З його точки зору, «низькопробний меркантилізм...» безхарактерність суспільства, що відволікалося матеріальними інтересами, не дозволить розвинути науковим дослідженням. Утім, за 12 років науково-педагогічної діяльності в університеті В. І. Григорович змінив цю думку [11, с. 37, 39].

Між тим, на 1 червня 1867 р. у Новоросійському університеті налічувалося 15 вакантних кафедр, хоча він довго не мав медичного факультету. Викладацький корпус складався з 12 ординарних, 6 екстраординарних професорів, 12 доцентів і одного приват-доцента М. Андреевського на кафедрі чистої математики [12, с. 8]. Зазначимо, що до 22 березня 1871 р. Новоросійський університет мав лише тимчасовий штат. Створена вченою радою комісія в кінці листопада 1867 р. дійшла висновку, що університет повинен мати 28 ординарних і 13 екстраординарних професорів. А вже ще у жовтні 1866 р. історико-філологічний факультет вважав за необхідне розподілити його на три відділення: класичної філології, російсько-слов'янської філології і розряд історичних наук. У свою чергу, фізико-математичний факультет розглядав у перспективі мати наступні відділення: фізико-математичне, природничих наук, технічних наук та агрономії. Щодо запровадження кафедри географії, де студенти вивчали б загальну, російську, математичну, фізичну й історичну географію, єдиної думки в членів вченої ради не було. Четверо професорів заявили, що створення самостійної кафедри географії «майже неможливо виконати», так як одному викладачеві надто складно доручати цей складний предмет [13, с. 7-10].

У 60-х рр. факультети не покладали суттєвих надій на заповнення вакансій шляхом оголошення конкурсів і використання в основному особисті контакти. Таким чином, з Цюріха запросили на посаду лаборанта хімічної лабораторії відставного прапорщика артилерії О. А. Веріго, забезпечивши коштом на переїзд до Одеси. Потім він став приват-доцентом, а після захисту 9 квітня 1871 р. докторської дисертації – професором. Перейшов до Новоросійського університету вести чисту математику учитель московської гімназії №3 Є. Ф. Сабінін (теж майбутній професор). Після виступу 30 серпня 1869 р. на урочистому акті в цьому університеті вчителя 2 Одеської гімназії

О. О. Кучубинського теж було запрошено викладачем.

У 1867 р. керівництво історико-філологічного факультету домовилося з колишнім приват-доцентом Петербурзького університету, викладачем загальної історії в училищі правознавства у Санкт-Петербурзі, доктором філософії Гейдельберзького університету А. Г. Брікнером про переїзд до Одеси. На той час він захистив магістерську дисертацію, присвячену історії Польщі, був автором 14 праць, володів 7 мовами. Тому йому було вирішено надати посаду виконуючого обов'язки екстраординарного професора.

Аналогічні пошуки викладачів були характерними й для Київського університету Святого Володимира та Харківського. Звичайно, не завжди вони приносили потрібний результат: наприклад, кандидати математики Харківського університету Народоставський і Селастенников так і не реалізували свої функції приват-доцентів [14, с. 131]. Навпаки, кандидат Дерптського університету, доктор права Лейпцигського університету В. Пфаф, який навесні 1865 р. бажав вести римське право у Новоросійському університеті, надав дисертацію *pro venia legendi* «Щодо формальних договорів зі стародавнього римського права». Через те, що на юридичному факультеті на той час не було спеціаліста з римського права, її оцінили позитивно. Однак проф. В. І. Модестов, прочитавши текст, заявив, що вона «уявляє не що інше, як витвір найгрубішого невігластва, поєданого з недобросовісністю, що в ній не лише безодня недоладностей, але ще й нісенітниць, які підтверджувалися фальшивими цитатами». Під час дискусії В. Пфаф намагався довести, що його працю будуть начебто вивчати протягом століття, але ці слова не вплинули на оцінку дисертації. Незважаючи на рекомендації відомих професорів, роботу визнали незадовільною. Він тим не менш став учителем Керченської гімназії, потім перейшов працювати до Демидівського юридичного ліцею. Спроба скласти іспит на звання магістра 1869 р. у Новоросійському університеті теж не увінчалася успіхом [15, с. 494-498].

Барон О. Ф. Стюарт, одержавши у Дерптському університеті ступінь магістра зоології, 15 квітня 1868 р. став приват-доцентом. Маючи 5 наукових праць, він на початку 1869 р. побажав зайняти цю посаду в Новоросійському університеті. Попередньо О. Ф. Стюарт передав на потреби фізико-математичного факультету 300 руб. сріблом, подарував багато цінної наукової літератури. Однак проф. І. О. Маркузен, проаналізувавши його праці, зробив висновок: «Він не знає азбуки зоології та порівняльної анатомії... не має поняття щодо павукоподібних, тисяченіжок, жуків». Навпаки, проф. Л. С. Ценковський запевняв, що О. Ф. Стюарт успішно розробляв наукові проблеми, його ніяк не можна вважати невігласом у зоологічних питаннях. Вчена рада вирішила надати йому статус штатного доцента, але він відмовився цей статус прийняти і на початку 1870 р. виїхав за кордон [16, с. 61-64, 77].

Ще у вересні 1864 р. вчена рада університету Святого Володимира дійшла висновку: приват-доцентом необхідно виплачувати не менше ніж 2 тис. руб. сріблом щорічно. У такому разі на цю посаду зможуть претендувати науково-педагогічні таланти.

Такого рішення, як відомо, не було прийнято. Не дивно, що в кінці грудня 1867 р. ректор Новоросійського університету проф. І. Д. Соколов з сумом констатував «злиденне утримання» доцентів Ф. Леонтовича, О. Беркевича і лектора німецької мови, учителя 2 Одеської гімназії Топорова, яке далеко не забезпечувало їхніх першочергових життєвих потреб. З ініціативи ректора їм була виділена одноразова допомога по 300 руб. [17, с. 64–65].

Саме через низьку оплату праці професорсько-викладацького корпусу 28 травня 1869 р. вчена рада

Новоросійського університету ініціювала прохання до влади щодо виділення кожному викладачеві по 100 га земельних угідь [18, с. 204–205]. Звичайно, такого рішення не могло бути прийнято, хоча цей захід підтримав навіть губернатор Новоросії і Бессарабії.

Таким чином, процес впровадження приват-доцентури наштовхувався на певні перешкоди, що заважали його стабільному кількісному зростанню.

Однак, це не означало, що влада і керівництво університетів бажали від нього відмовитись, розуміючи що посаду як один з важелів оновлення викладацьких кадрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Протоколы заседаний Совета 12-го марта 1865 года // Университетские известия (К.). – 1865 – № 5. – С. 1–30.
2. Замечания на проект общего Устава Императорских российских университетов. Часть I. – СПб. :В тип. Импер. акад. наук, 1862. – 479 с.
3. Замечания на проект общего Устава Императорских российских университетов. Часть II. – СПб. :В тип. Импер. акад. наук, 1862. – 533 с.
4. Замечания иностранных педагогов на проекты уставов учебных заведений Министерства народного просвещения. – СПб. : И. И. Глазунова, 1863. – 418 с.
5. Университетские письма. – М. : В тип. Бахметева, 1863. – 74 с.
6. Заседание 3-го ноября 1869 г. // Записки Императорского Новороссийского университета (Одеса). – 1869. – Т. 3. – С. 49–87.
7. Протоколы заседания Совета 18-го декабря 1864 года // Университетские известия (К.). – 1865. – № 1. – С. 25–46.
8. Общий Устав Императорских российских университетов // Университетские известия (К.). – 1863. – № 7. – С. 3–37.
9. Протоколы заседания Совета 16-го декабря 1866 года // Университетские известия (К.). – 1867. – № 1. – С. 1–42.
10. Протоколы заседания Совета 23-го октября 1865 года // Университетские известия (К.). – 1865 – № 12. – С. 1–21.
11. Летопись историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете, посвященная 25-летию Императорского Новороссийского университета. – Одесса: Типо-литогр. Штаба Одесского военного округа, 1890. – 133 с.
12. Краткий отчет о состоянии и действиях Императорского Новороссийского университета в 1866/67 академическом году. – Одесса: В универс. тип., 1867. – 29 с.
13. Заседание 4-го октября 1866 г. // Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета 1866 года. (Одесса), С. 1–22.
14. Извлечение из отчета о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1867 год. – Х. : В унив. Тип., 1868. – 171 с.
15. Маркевич А. И. Двадцатипятилетние Императорского Новороссийского университета. Историческая записка. Академические списки. / А. И. Маркевич. – Одесса : «Экономическая типография», 1890. – 734, XC, IV с.
16. Заседание 12-го мая 1869 г. // Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета 1869 года. – С. 51–78.
17. Заседание Совета 18-го декабря // Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета 1867 года. – С. 48–67.
18. Заседание 19-го августа 1870 г. // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1871. – Т. 6. – С. 193–229.

REFERENCES

1. The proceedings of the meetings of the Council on 12 March 1865 // University News (K.). – 1865 – № 5. – pp. 1 – 30.
2. Comments on the draft of General Statute of Imperial Russian Universities. Part I. – SPB. :In press. Imper. Acad. Sciences, 1862. – 479 p.
3. Comments on the draft of General Statute of Imperial Russian Universities. Part II. – SPB. :In press. Imper. Acad. Sciences, 1862. – 533 p.
4. Comments of foreign teachers on the drafts of Statutes of Educational Institutions of Ministry of National Education. – SPB. : I. I. Glazunova, 1863. – 418 p.
5. University Letters. – М. : In press. Bakhmeteva, 1863. – 74 p.
6. The meeting on 3 November 1869 // Notes of the Imperial Novorossiysk University (Odessa). – 1869. – Part. 3. – pp. 49–87.
7. The proceedings of the Council meetings on 18 December 1864 // University News (K.) – 1865. – № 1. – pp. 25 – 46.
8. General Statute of the Imperial Russian Universities // University News (K.) – 1863. – № 7. – pp. 3 – 37.
9. The proceedings of the meetings of the Council on 16 December 1866 // University News (K.) – 1867. – № 1. – pp. 1–42.
10. The proceedings of the meetings of the Council on 23 October 1865 // University News (K.) – 1865 – № 12. – pp. 1–21.
11. The chronicle of the historical-philological society of the Imperial Novorossiysk University, dedicated to the 25th anniversary of the Imperial Novorossiysk University. – Odessa: typolithogr. Staff of the Odessa military district, 1890. – 133 p.
12. A brief report on the status and actions of the Imperial Novorossiysk University in 1866/67 academic year. – Odessa: in University press, 1867. – 29 p.
13. Meeting on 4 October 1866 // The proceedings of the meetings of the Imperial Novorossiysk University 1866. (Odessa), pp. 1–22.
14. Extract from the report on the status and activities of Imperial Kharkov University in 1867. : – Kh. :in University Press, 1868. – 171 p.
15. Makarevich A.I. the twenty-fifth anniversary of the Imperial Novorossiysk University. Historical report. Academic notes. / A.I. Makarevich. – Odessa : «Economic Press», 1890. – 734, XC, IV p.
16. Meeting on 12 May 1869 // The proceedings of the meetings of the Imperial Novorossiysk University 1869. – pp. 51–78.
17. Meeting on 18 December 1867 // The proceedings of the meetings of the Imperial Novorossiysk University 1867. – pp. 48–67.
18. Meeting on 19 August 1870 // The proceedings of the meetings of the Imperial Novorossiysk University 1871. – Part 6. – pp. 193–229.

**Personnel Policy in Universities of Pre-revolutionary Ukraine and the Role of Private Associate Professorship
Тамозhская І.**

Annotation. The process of implementation the post of assistant professor in the universities of Ukraine in 60-s of the XIX century is analyzed in the article. From the point of view of the governance, the post had to create a competitive environment, to revitalize scientific researches, to modernize the methods of teaching in educational and upbringing directions. The objective and subjective reasons that prevented a significant increase in the number of private associate professors are covered.

Keywords: *private-associate professorship, pro venia legendi, vacant departments, thesis defence.*

**Кадровая политика в университетах дореволюционной Украины и роль приват-доцентуры
І. Тамозhская**

Аннотация. Статья анализирует процесс внедрения в университетах Украины 60-х гг. XIX ст. должности приват-доцента, которая должна была, с точки зрения власти, создать конкурентную среду, оживить научные исследования, модернизировать методику учебного и воспитательного направлений. Освещены те объективные и субъективные причины, которые препятствовали существенному возрастанию численности приват-доцентов.

Ключевые слова: *приват-доцентура, pro venia legendi, вакантные кафедры, защита диссертаций.*